

Svetovna deklaracija o delavskih zadrugah¹

Sprejeta 23. septembra 2005 na generalni skupščini Mednarodne zadrugne zveze v Cartageni v Kolumbiji.

Ta Deklaracija bo prilagojena za različne jezike, pri čemer bodo na podlagi izvirne angleške ali španske verzije ali obeh upoštevane različne kulture, jezikovna tradicija in raba zadrugnega besednjaka.

Splošni premisleki

1. Človeštvo trajno išče kakovostno izboljšanje oblik organiziranja dela in si prizadeva doseči čedalje boljše, pravičnejše in bolj dostojanstvena delovna razmerja.
2. Ljudje zdaj opravljajo svoje poklicne dejavnosti v treh osnovnih oblikah: a) samostojno kot samozaposleni, ki jih torej opredeljujejo lastne sposobnosti in samoregulacija; b) kot delavci proti plačilu, pod stalno podrejenostjo delodajalcu, ki zagotavlja nadomestilo, izhajajoče izključno iz individualnih ali kolektivnih pogajanj; ali c) v tretji obliki, imenovani delavsko lastništvo, v katerem delo in upravljanje potekata skupaj, brez značilnih omejitev samostojnega dela in ne izključno v skladu s pravili običajnega dela proti plačilu.

¹ Dokument je nastal pod okriljem Mednarodne organizacije industrijskih, obrtniških in storitvenih zadrug (*International Organisation of Industrial, Artisanal and Service Producers' Co-operatives* - CICOPA) in je bil leta 2005 sprejet na generalni skupščini Mednarodne zadrugne zveze (*ICA - International Co-operative Alliance*) v Cartageni v Kolumbiji.

3. Med oblikami delavskega lastništva prav organiziranje v obliki delavskih zadrug danes dosega najvišjo stopnjo razvoja in pomena v svetu ter je strukturirano na podlagi univerzalnih načel, vrednot in načinov delovanja zadružništva, zapisanih v Izjavi o zadružni identiteti (Manchester, 1995), dogovorjeni v okviru Mednarodne zadružne zveze (ICA), in vključenih v Priporočilo Mednarodne organizacije dela 193 – Spodbujanje zadrug (2002).

4. Delavske zadruge so zavezane k ravnanju v skladu z zgoraj omenjeno Izjavo o zadružni identiteti. Poleg tega je postalo nujno na svetovni ravni definirati nekatere osnovne značilnosti in notranja operativna pravila, ki veljajo izključno za to vrsto zadrug, ta pa imajo posebne cilje in namene, drugačne od ciljev in namenov zadrug drugih kategorij. Ta opredelitev bo okrepila skladnost in univerzalno identiteto zadružnega delavskega lastništva, spodbudila njegov razvoj ter na svetovni ravni priznala njegovo družbeno in gospodarsko vlogo pri ustvarjanju dostojnih in vzdržnih delovnih mest ter hkrati preprečevala odstopanja ali zlorabe.

5. Svetovna deklaracija je prav tako potrebna za usmerjanje pozornosti na pomen zadružnega delavskega lastništva, spodbujanje delavskih zadrug in njihovih odnosov z zadrugami drugih kategorij, pa tudi z državo, mednarodnimi organizacijami, podjetniškim svetom in sindikati. To je potrebno, da se zagotovi razvoj in spodbujanje delavskih zadrug, pa tudi polno priznanje njihove aktivne vloge pri reševanju problemov brezposelnosti in socialne izključenosti ter kot zagovornikov ene najbolj naprednih, pravičnih in dostojanstvenih načinov urejenosti delovnih razmerij, ustvarjanja in razdeljevanja bogastva ter demokratizacije lastništva in gospodarstva.

6. Čeprav Mednarodna organizacija industrijskih, obrtniških in storitvenih zadrug povezuje tudi zadruge posameznih obrtnikov in druge oblike zadružnega upravljanja, ki temeljijo na osrednjih konceptih dela in proizvodnje, je ta deklaracija namenjena zlasti delavskim zadrugam. To ne izključuje, da bi se lahko, kolikor je le mogoče, uporabila za uporabniške zadruge, ki članstvo in lastništvo omogočajo tudi svojim delavcem, in sicer razlikovalno od preostalega članstva, tako da so njihovi interesi ustrezno zastopani, kot tudi uporabila za vse oblike upravljanja, ki podeljujejo posebno priznanje človeškemu delu in tistim, ki ga izvajajo, kot so delavske delniške družbe (*societades anónimas laborales* – SAL), ki svojim delavcem ponujajo ugodnosti zadružnega tipa, in na splošno vsa tista podjetja skupnostne narave, ki svojim članom poleg socialnih storitev zagotavljajo tudi posebna delovna razmerja.

I. TEMELJNE ZNAČILNOSTI

Izhajajoč iz definicije, vrednot in načel, ki so zapisana v Izjavi o zadružni identiteti (Manchester, 1995) in vključena v Priporočilo Mednarodne organizacije dela 193 – Spodbujanje zadrug (2002),² imajo delavske zadruge naslednje temeljne značilnosti:

1. Njihov cilj je ustvarjanje in ohranjanje vzdržnih delovnih mest in ustvarjanje premoženja z namenom, da izboljšajo kakovost življenja delavcev članov*, ustvarijo dostojanstveno človeško delo, omogočajo delavsko demokratično samoupravljanje ter spodbujajo skupnost in lokalni razvoj.
2. Svobodno in prostovoljno članstvo njihovih članov, ki prispevajo svoje osebno delo in gospodarske vire, je pogojeno z obstojem delovnih mest.
3. Velja splošno pravilo, da delo opravljajo člani. To implicira, da je večina delavcev v posameznem delavskem zadružnem podjetju članov in nasprotno.
4. Razmerje med delavci člani in njihovo zadrugo je treba obravnavati kot drugačno od tistega pri konvencionalnem delu proti plačilu in kot pri avtonomnem individualnem delu.
5. Njihova notranja ureditev temelji na pravilih, za katera se demokratično dogovorijo in jih sprejmejo delavci člani.
6. Pri delovnih razmerjih in upravljanju ter pri uporabi in upravljanju proizvodnih sredstev morajo biti avtonomne in neodvisne od države in tretjih oseb.

II. NOTRANJA PRAVILA DELOVANJA

Pri svojem notranjem delovanju morajo delavske zadruge upoštevati naslednja pravila. Delavske zadruge bodo:

² Zadruga je »avtonomno združenje oseb, prostovoljno povezanih z namenom, da na skupne ekonomske, družbene in kulturne potrebe ter prizadevanja odgovarjajo prek podjetja v skupni lasti, ki ga upravljajo demokratično« (Priporočilo Mednarodne organizacije dela 193, 2. člen). Zadržna načela so: »prostovoljno in odprto članstvo, demokratično upravljanje članov, ekonomska udeležba članov, avtonomija in neodvisnost, izobraževanje, usposabljanje in obveščanje, sodelovanje med zadrugami in skrb za skupnost« (Priporočilo Mednarodne organizacije dela 193, 3.b člen). Vrednote zadrug so: »samopomoč, samoodgovornost, demokratičnost, enakost, pravičnost in solidarnost; prav tako etične vrednote poštenosti, odprtosti, družbene odgovornosti in skrbi za druge« (Priporočilo Mednarodne organizacije dela 193, 3.a člen).

* Termin »worker-member« iz angleščine prevajamo kot »delavec član« brez vezaja. Pomensko gre za opis delavca, ki je hkrati član, in nasprotno, člana, ki je hkrati delavec (op. prev.).

1. svojim članom dale pravično nadomestilo za opravljeno delo, upoštevajoč funkcijo, odgovornost, kompleksnost in specifičnost, ki jo zahteva njihovo delovno mesto, produktivnost in ekonomske zmožnosti podjetja, ter pri tem poskušale čim bolj zmanjšati razliko med najvišjim in najnižjim nadomestilom;
2. pripomogle k večanju kapitala in primerni rasti nedeljivih rezerv in skladov;
3. delovna mesta opremile s fizičnimi in tehničnimi sredstvi, namen katerih je doseči ustrezno delovanje in ustvariti dobro organizacijsko klimo;
4. svoje delavce člane varovale s primernimi sistemi blaginje, socialne varnosti in zdravja na delovnem mestu ter spoštovale veljavne standarde na področjih materinstva, varstva otrok in dela mladoletnih oseb;
5. izvajale demokracijo v trenutkih, ki so za organizacijo odločilnega pomena, ter na vseh stopnjah procesa upravljanja;
6. zagotavljale trajno izobraževanje in usposabljanje za izboljšanje veščin svojih članov ter jih obveščale z namenom, da zagotovijo strokovno znanje in razvoj modela delavskih zadrug ter spodbujajo inovacije in dobro upravljanje;
7. pripomogle k izboljšanju življenjskih razmer družin in trajnostnemu razvoju skupnosti;
8. odločno delovale proti ukrepom, ki delovne razmere delavcev, ki služijo plače, spreminjajo v bolj prožne ali prekarne, in proti delovanju kot konvencionalni posredniki dela.

III. ODNOSI Z ZADRUŽNIM GIBANJEM

Zadružno gibanje v celoti močno nagovarjamo, da naj:

1. spodbujanje delavskih zadrug postavi kot eno glavnih prednostnih nalog v svetovnem zadružnem gibanju ter naj učinkovito pripomore k ustvarjanju novih tovrstnih podjetij;
2. vzpostavi strateška zaveznitva, ki spodbujajo razvoj delavskih zadrug in omogočajo njihove podjetniške projekte, vključno z dostopom do ustreznega financiranja in promocijo storitev, ki jih ponujajo, ter proizvodov, ki jih proizvajajo;
3. vzpostavi mehanizme formiranja kapitala v delavskih zadrugah, vključno s

prispevki v te mehanizme v obliki tveganega kapitala iz zadrug drugih kategorij, vključno z ekonomsko kompenzacijo, ki pokriva oportunitetne stroške in ustrezno participacijo v upravljanju, ne da bi ta ogrozila avtonomnost in neodvisnost;

4. spodbuja predstavniške organizacije delavskih zadrug na lokalni, nacionalni, regionalni in mednarodni ravni ter njihovo medsebojno sodelovanje; podpira ustvarjanje subjektov druge ravni, podjetniških skupin in konzorcijev ter skupnih socialnoekonomskih dogovorov med zadrugami z namenom zagotavljanja učinkovitih podjetniških storitev in krepitve združnega gibanja; si prizadeva za model družbe, ki ga določata socialna vključenost in solidarnost;³
5. spodbuja pobude, ki zagotavljajo, da država v svojih različnih vejah oblasti ustvarja in izboljšuje mehanizme za razvoj tovrstnih zadrug, vključno s pomembno in primerno zakonodajo; to vključuje tudi podporo peticijam, naslovljenim na predstavnike parlamenta z namenom omogočanja tovrstne zakonodaje;
6. spodbuja, kolikor je to mogoče, da se delavci v zadrugi, ki delajo za plačilo, vključijo kot delavci člani.

IV. ODNOSI Z DRŽAVO IN REGIONALNIMI TER MEDVLADNIMI INSTITUCIJAMI

1. Vlade bi morale razumeti pomembnost spodbujanja in razvoja delavskih zadrug kot učinkovitih akterjev pri ustvarjanju delovnih mest in vključevanju brezposelnih družbenih skupin v zaposlitev. Zato vlade ne smejo diskriminirati delavskih zadrug ter bi morale spodbujanje in razvoj takšne oblike podjetij vključiti v svoje politike in programe, da bi se tako bojevale proti nekaterim od večjih svetovnih problemov, kot sta brezposelnost in neenakost, ki so posledica izključujoče globalizacije in razvoja.
2. S ciljem, da združno delavsko lastništvo postane realna možnost, bi države morale vzpostaviti nacionalne in regionalne regulativne sheme, ki prepoznajo specifično pravno naravo tovrstnih zadrug ter jim omogočajo ustvarjanje dobrin ali storitev pod optimalnimi pogoji ter omogočajo razvoj njihove celotne podjetniške kreativnosti in potenciala v interesu njihovih delavcev članov in celotne skupnosti.

³ »Sprejemanje posebnih ukrepov naj se spodbuja, da se zadrugam kot podjetjem in organizacijam, ki jih navdihuje solidarnost, omogoči, da odgovorijo na potrebe svojih članov in potrebe družbe, vključno s tistimi iz prikrajšanih skupin s ciljem doseganja njihove socialne vključenosti.« (Priporočilo Mednarodne organizacije dela 193, 5. člen)

3. Države bi morale zlasti:

- v svoji zakonodaji priznati, da je združno delavsko lastništvo pogojeno z delom in industrijskimi odnosi, ki se razlikujejo od dela proti plačilu in samozaposlitve ali neodvisnega dela, in sprejeti, da delavske zadruge privzemajo ustrezne norme in predpise;
- zagotoviti uporabo splošne delavske zakonodaje delavcem v zadrugah, ki niso člani in s katerimi so vzpostavljena konvencionalna razmerja dela proti plačilu;
- pri delavskih zadrugah uporabljati koncept *dostojnega dela* Mednarodne organizacije dela ter jasna, natančna in koherentna določila, ki urejajo socialno varnost na področju zdravstva, pokojnin, zavarovanja za primer brezposelnosti ter zdravja in varstva pri delu in pri tem upoštevati njihova specifična delovna razmerja;
- opredeliti specifična zakonska določila, ki urejajo davčni režim in samoupravno organiziranost delavskih zadrug, ki bodo omogočila in spodbujala njihov razvoj.

Da lahko država zadruge ustrezno obravnava, morajo te biti registrirane in/ali zavezane k reviziji.

4. Vlade bi morale zagotoviti dostopnost ustreznih pogojev financiranja podjetniških projektov delavskih zadrug, tako da ustvarijo specifične javne sklade ali jamstva za posojila ali zaveze; vse za dostop do finančnih virov in promocijo ekonomskega zavezništva z združnim gibanjem.
5. Države ter regionalne in medvladne organizacije bi morale spodbujati projekte, ki temeljijo na izmenjavi uspešnih izkušenj, na razvoju struktur podjetniške in institucionalne podpore delavskim zadrugam in informacijah o njih, projekte v okviru mednarodnega in regionalnega sodelovanja ter projekte za ustvarjanje delovnih mest, trajnostne podjetniške pobude, enakost spolov in boj proti revščini in marginalizaciji.
6. Združno delavsko lastništvo bi se moralo spodbujati kot možnost in podjetniški model, tako v postopkih poslovnih sprememb in prestrukturiranja podjetij, v zagonskih podjetjih, pri privatizacijah, preoblikovanju podjetij v krizi in prenosu podjetij brez dedičev, kakor tudi pri podeljevanju koncesij za izvajanje storitev in javnem naročanju, pri katerih bi država morala določiti pogojne klavzule, ki bi spodbujale lokalni razvoj skozi delavska združna podjetja.

7. V kontekstu odnosov z državo je pomembno opozoriti na smernice Priporočila Mednarodne organizacije dela o nujnosti prizadevanja v smeri konsolidacije specifičnega sektorja gospodarstva, ki vključuje tudi zadruge.⁴ Gre za sektor, v katerem dobiček ni prva motivacija in za katerega so značilne solidarnost, participacija in ekonomska demokracija.

V. ODNOSI Z ORGANIZACIJAMI DELODAJALCEV

Organizacije delodajalcev lahko promovirajo razvoj združnega delavskega lastništva kot podjetniško obliko, ki ima kot prvi cilj ustvarjanje vzdržnih in dostojnih delovnih mest s podjetniško dodano vrednostjo in kot primerno izhodno strategijo za okrevanje podjetij v krizi ali podjetij v likvidaciji ob upoštevanju avtonomije, omogočanju svobodnega podjetniškega razvoja in brez zlorabljanja te povezovalne oblike dela za kršenje pravic delavcev.

VI. ODNOSI Z DELAVSKIMI ORGANIZACIJAMI

Združno gibanje mora biti v stalnem dialogu tako s sindikati kot s predstavniki delavcev, da obe strani razumeta tako lastnosti in bistvo združnega delavskega lastništva kot izrazite modalitete delovnih razmerij in lastništva,⁵ ki presega tipične konflikte dela proti plačilu, ter da jih podpirajo v luči njihovega pomena in priložnosti, ki jo dajejo človeški družbi.

Ta deklaracija je v korespondenci s Priporočilom Mednarodne organizacije dela 193, ki so ga potrdile vlade, delavske organizacije in organizacije delodajalcev po vsem svetu.⁶ Tako upamo, da bodo te o njej razmislile z vso resnostjo, da bi tako pripomogle k odpravi velikih svetovnih problemov brezposelnosti, ki pestijo človeštvo ter ogrožajo svetovni mir in človekove pravice.

Prevod: Jezikovna zadruga Soglasnik in Združenje Center alternativne in avtonomne produkcije – CAAP.

⁴ »V uravnoteženi družbi so potrebni močan javni in zasebni sektor ter močan združni, vzajemni ter drugi socialni in nevladni sektor.« (Priporočilo Mednarodne organizacije dela 193, 6. člen) »Razvijajo naj se ukrepi, s katerimi se spodbuja potencial zadrug v vseh državah, ne glede na njihovo stopnjo razvoja, da se njim in njihovem članstvu zagotovi pomoč pri /.../ vzpostavljanju in širitvi uspešnega in dinamičnega sektorja gospodarstva, kamor spadajo zadruge, ki odgovarja na družbene in gospodarske potrebe skupnosti.« (Priporočilo Mednarodne organizacije dela 193, 4. člen)

⁵ V tem smislu Priporočilo Mednarodne organizacije dela 193 določa, da naj se »organizacije delavcev /.../ spodbuja k /.../ spodbujanju izvajanja pravic delavcev članov zadrug« (16.g člen).

⁶ Priporočilo določa da naj se »spodbujanje zadrug /.../ obravnava kot eden od stebrov nacionalnega in mednarodnega gospodarskega in socialnega razvoja« (6. člen (1)).